

BORBÉLY SZILÁRD

Lepkék és virágok

A látható világ átmenetek egymásba oldódása. A létezés alakjai átfedésben vannak. Formák láncolata rajzolja ki egyazon háttérre ugyanannak valójában sosem látható képét. Ami láthatóvá válik, mindig valamihez való viszonyában tűnik fel. Az ágon ülő madár által kirajzolódik a fa szerkezete. A fa zöld tömbje érezhetővé teszi a madarak énekében a repülést. Az ember sosem csupán a dolgokat látja, hanem szemlélete által a róluk alkotott fogalmait is. Szavakat a dolgok leírására keres, de a viszonylatok érzékeltetésére talál. A szemlélet azonban a világot az értelmi látás útján közvetíti, mely a szavakon túl és a fogalmakon innen van. A fogalmaiban rejlő költészet egymástól távol eső dolgokat von össze, és ezáltal új nyelvet teremt. A lepkék és virágok nyelvén beszélő embert költőnek nevezik.

A lepkék és virágok egymásrautaltságában a gyakorlati hasznosságon túl van az a valami, ami összeköti őket. Az életfeltételeik alapján kifejlődött hasonulásuk, melyben a létezés intelligenciája és költészetének ereje tárul fel. A változataiban a kimeríthetlenségig leleményes élet egy fajtájának bensőséges viszonyulása a másikhoz. Ez a kapcsolat rokon a költészet állítólagos haszontalanságával és tényleges világteremtő hatalmával. Mert lényege szerint szinte semmit sem tud az ember az élet egy másik fajtájáról. A költészet területén kívül képtelen együtt élni a lepkékkel és virágokkal, elpusztítja őket. Az igazi feladat az élőlényekkel nem a rezervátumszerű, hanem a sajátosságaikat tiszteletben tartó társulás. A háziásítás egészen más, az időben feloldott idomítás kegyetlensége. A lepkék és virágok a költészet nyelvén beszélnek, amely a karcsúság és a csapongás, a mozdulatlanág és a lebegés, a széthulltság és a találkozás, a sokaság és az eggyé válás. Vagyis a színek és az illat.

A világ mitikus ideálképe a kert, melynek nincsenek földrajzi határai, hanem feloldódik a mindenségben. A kert a teremtés koncentrált helye, ahonnan az isteni jelenlét kiárad, ezáltal adva a világnak szerkezetet. Kezdetben fákkal volt beültetve. A költészet világalgalmi terveinek első hordozója. A virágok ennek a kertnek a lakói. A költészet hatalomátvétele a virágok megjelenésével kezdődik el. Amikor a virág legfontosabb tulajdonságává válik, hogy semmi más, csak szép, akkor önmaga. A költészet a dolgok lényegéhez való visszatérés, a megnevezés által azonosságuk helyreállításában rejlő esztétikai élvezet felszabadítása. A költészet eltávolodás a mítosztól, és a tudományok létrejöttének készíti elő a teret. Meghatározásai azonban nem leegyszerűsítésre törekszenek, hanem a világ bonyolultságának megszerkesztésére. Ebben a világteremtő jellemvonásában természeténél fogva szemben áll a tudományokban tovább élő mítoszi szerkezetekkel. A világalgalmra törő költészet tisztában volt azzal, hogy csak törékeny dolgokból lehet maradandót alkotni.

A virágok a mindent elborító vegetáció győzelmes zöld színéből bomlanak ki, mintha egy elpusztult világ hirdetői lennének. Egy szívósan továbbélő kisebbség, amely készülődik a hatalomátvételre. A színes formák milliónyi változata szigetként szétszórva a zöldben várja az egységbe szerveződés pillanatát. A virágok a szivárvány színeiben pompáznak. A növények barbár zöldje önmagából hozza létre virágai színét, mintha virágaiba álmodná önmagát. A vegetatív lét gondolata öltene bennük testet, amihez az öntudattal rendelkező

ember számára különleges boldogság képzete társul. Talán a színek harmóniája és költészete sugározta belső békesség miatt. A zöld erőszakos vitalizmusával szemben a színek adta föllélegzés a béke pillanatait jelenti. Az égen időnként megjelenő szivárvány a virágok színeibe rejtve a béke világbeli jelenlétének állandóságát sugallja.

A költészet azonban színük által technizálta a virágokat, mivel hatáselemként igényelte őket. A költészet a színekről csak absztrakcióként képes beszélni. A festészet viszont a költészet absztrakcióján keresztül használhatja őket, mivel ő maga csak a természeti szint ismeri, a szivárványt, a naplementét, a kőzetek csillogását. A virágok ezzel szemben a szerves szintet mutatják. Egy liliom fehére hidegebb minden márványnál. Egy rózsza bibora lobogóbb minden tűznél. Amikor a költészet így beszél, tárgyiasítja a virágokat. Hasonlóképpen cselekszik az ember, amikor egy ruháról mondja azt, hogy rózsaszín, vagy egy kőről, hogy ciklámen. A virágok színük miatt a költészet világhatalmi céljainak áldozataivá váltak. Ugyanakkor az ember a költészetten keresztül humanizálta is a virágokat. A virágszimbolikában emberi tulajdonságok jelképeivé tette őket, a liliom a tisztaság és a rózsza a szeretet. Ez azonban nem költészet, amint a virágoknak tulajdonított jelentéseket kis versikékben megfogalmazó kódexek sem. Csupán a virágokban rejlő költészet erejére számíthattak, s a költészet által a virágokba rejtett költőiségre.

A költészet időben előre haladva mindinkább technikává vált. A tudományok terjeszkedésének csapdájába esett, amikor megpróbálta követni a szenzációhajhász hétköznapokat, és világhatalmi céljait félreértve az élet minden területét igyekezett magába foglalni. A technikai eszközök versbe emelése azonban azok humanizálásával járt együtt. A humanizált technika viszont technizálta az embert, aki ettől kezdve megölhetőbbé vált. A gépesített halál a modern háborúk, a krematóriumok, a légerek, a titkosrendőrségek, a terrorakciók, a tömegtársadalmak diktálta tempó. A költészet maga is bűnbe esett, amikor világhatalmi céljait félreértve a nyelvi ízlés diktatúrájában segédkezett.

A virágok bevonulásával a kertekbe, az irodalomba, a festészetbe, a szobákba úgy tűnt, hogy a költészet hatalomátvétele jó úton halad. A színek az ember hétköznapjainak részévé váltak. A festészet már nemcsak kiszínezte képeit, de a színek költészetét is felfedezte. Megjelentek a vásznakon a reflexív színek, a kék lovak, a narancssárga égbolt. A színek megismerése a fény természetének pontosabb megfigyelését segítette elő. A színárnyalatok végtelen változataira szétbomló fény pontosabb ismerete által segített a költészet a világ újratereztésében. Ma ezért is látja másként az ember a természet elnevezésű fogalmát, s benne rendkívül előkelő helyet foglalva el a virágokat mindazokkal a jelenségekkel együtt, amelyek a színek pazarló gazdagságát mutatják. A virágokban megjelenő színek által a költészet újra egységgé szerkesztette a fényt, melyet az optikai prizma szétbontott elemeire. Jelenlévővé tette a földön a szivárványt. A virágórák költészetében megkísérelte az idő megszelídítését is. A lassan széthulló világot megpróbálta a színek által még egyszer egységbe rendezni és visszavezetni a fénybe.

Az ideologizált túlvilágra, a világmegmentő eszmékre, a hétköznapok politikai örületeire, a civilizáció felgyorsított tempójára ügyelő ember nem képes odafigyelni a világ kicsiségeire. A költészet ezekre való figyelésébe rejtette világhatalmi szándékait, hogy általuk ajándékozza meg az embert a tisztánlátás képességével. Világteretmő erejével segíteni akar neki abban, hogy valóságos világot építhessen fel fogalmaiból. Az ember ugyanis fogalmai világában él, és szavakból építkezik. Szent Ferenc megjelenésével a kultúra alapvető szavaivá váltak a lepkék és virágok. Ez a fordulat visszavezette az embert a földhöz, amit később természetnek is nevez, és az éghez, amit a nap, a hold, a csillagok töltenek be. A föld tudniillik az ember számára test, amely él, meghal és újjászületik. A föld sötétjéből hajtanak ki a virágok, mintegy élővé téve hozzák napvilágra az ásványok színeit. És a nap felé törekszik minden növény, hogy bámulatos szépségükben kibontakozó virágait a fényben fürdesse. Mintha színeit akarná visszajuttatni a fénybe. A föld virágait,

ezeket a titokzatos jelenségeket csodálatos illat lengi körül és történetük néma szereplői, a lepkék. A költészet gondolkodásához tárgyakat keres, világa felépítéséhez pedig eszközöket. A virág önmagában csak szó, a lepkék és virágok azonban már viszonylat. A virágok kicsiségére érzékennyé vált költészet így fedezte fel a lepkéket. A Bibliában még nincsenek jelen, sem Homérosznál. A festészet úgyszintén sokáig nem vesz tudomást róluk. Az első hangsúlyos megjelenés Boschnak A földi paradicsom című képe középső tábláján található. A kép tengelyében egy bizonytalan fajtájú virágon csukott szárnyakkal egy nagy rókalepkét látni. A lepke megjelenése mindig virághoz kötött, s megértése is a virág megértésén keresztül lehetséges.

A lepkék tartózkodási helye a virágokon van. A színes szirmok közé vegyülve észrevétlen simulnak bele környezetükbe. Mintha szárnyuk hímpora a virágok színeit hordozná, a porzók színes virággporát. A lepkék színeit éppúgy pazarlásnak látja a hétköznapi tudományos gondolkodás, akár a virágokét. A lepkék és virágok pompája úgy tűnik, nem a világ értelme szerint való, hanem a költészet természete szerint. Magának Istennek van gondja rájuk, és utolérhetetlenül szebben öltözteti őket, mint Salamon királyt minden gazdagsága és bölcsessége. A lepkék szárnya a virágok szirmairól és színeiről beszél. Általuk lesznek a virágok önmaguk hasonlataivá válva költészetté. A lepkék ugyanakkor metaforák is. A keresztnység a lepkékben a láng felé törő önpusztító lényeket látta meg. A gyors elmúlás és a hiú pompa jelképeit. De megfigyelte élettanukat is. A csúnya és falánk hernyó bebábozódott szarkofágjából a feltámadás jelképeként is értelmezhető születésüket. És a költészet körülvette őket a paradicsom illatával. A lepkék a virágok illatával élő éterikus lényekké váltak. A föld sorsának metaforáivá lettek, mivel gondtalan csapongásuk nemcsak megelőlegezi, de jelenlévővé is teszi a paradicsom megvalósulásának ígérétét. Egyúttal az érzelgős idillek kedvelt szereplőivé is lettek. Az idill tartósítása azonban már kevésbé volt érzelgős. A lepkegyűjtés lélektani összetevői közül talán nem is az élmények hajszolása a legfontosabb. Sem a színek és formák átláthatatlan kavalkádjában a rendszertanok sugallta primitív eligazodás nyugalmának katonás pedantériája. Hanem a tudományosság látszata által szervezett, üveg alatt bársonyra helyezett, gombostűkkel pontosan rögzített paradicsom álma. A tudomány torz költészete.

A lepkék illattal és nektárral élő lények. A virágok párával és napfénnel. Az illatban egyesül a sokféleség, ahogy elvegyülnek és feloldódnak egymásban. Megszűnnek az ellentmondások és a különbözőségek, miközben mégis jelenvalók maradnak. Az illat láthatatlanul beburkol, mondhatatlan édessége irány és tér nélkül veszi körül az embert. Az isteni kegyelem és jelenlét közhelyszerű megnyilvánulása a szentek legendáiban. Az illat, akár a füst és a pára felszáll. Olyan magasságokba jut, ahová sem ember, sem madár, de még a tekintet sem ér fel, csak a gondolat. Az illat a titokzatos dolgok egyike. A tömjén, a mirha, a jószagú fűvek sokasága Istennek tetsző illatáldozat. A parfümök használatának általánossá válása a költészet hatalomátvételének készítette elő a teret. Az ember világának átalakítására a lepkék és virágoknak fogalmaiba történő beépítésével. Az élet magasabb szintre emelése a költészet által.

A lepkék és virágok viszonyában hasonulásuk belső természete a magávalragadó. A lepke repülő virág, a színek legkülönbözőbb változataival. A virág illatozó lepke, a szirmok bársonyos puhaságával. És mindkettő a fény felé tör rövid élete alatt. Pusztulásuk kiemeli a törekenység, az apró dolgok veszélyeztettségét, és a világban betöltött feladatuk nélkülözhetetlenségére hívja fel a figyelmet. Ez a költészetnek nyelvet adó szerepük. A létezés egymásrautaltságának megoldásaiban is kimeríthetetlen bősége. A virágok gondolata és a lepkék képzelete mind-mind a létezés költészetéhez tartozik. A költészet világoralmi céljainak megértésével válnak az ember számára láthatóvá a világ mindenkor pusztulással terhes mélységének tünékeny előterében. A semmibe hullás felszínén kirajzolódó jelek, mint a Rilke sírkövére véssett szavak: Rózsa, te tisztá ellentmondás, gyönyörűség, / annyi temérdek pilla alatt / senkisémet alszik. (Nemes Nagy Ágnes fordítása.)